

THE TITAN OF ROMANIAN BOTANY: ALEXANDRU BORZA

Daniela-Georgiana CIOBANU*, Adrian SINITEAN

West University of Timisoara, Faculty of Chemistry, Biology, Geography, Department of Biology-Chemistry, Pestalozzi 16, Timișoara

*Corresponding author e-mail: daniela.ciobanu98@e-uvt.ro

Received 1 June 2018; accepted 28 June 2018

ABSTRACT

Alexandru Borza (21 May 1887, Alba Iulia - 3 September 1971, Cluj) was a romanian botanist and a catholic priest. He studied Teology and Science at University of Budapest. He came back in Romania and he taught for the first time at the Boy's High school in Blaj. From the beginning of 1919's he becomes botany teacher at University of Cluj. Alexandru Borza is the promoter of nature protection in Romania. He is the founder of geobotany in Romania and the founder of Botanical Garden of Cluj. He published about 500 scientific studies. He was elected post-mortem member of the Romanian Academy.

KEY WORDS: *nature protection, geobotany, Botanical Garden of Cluj-Napoca, Astra Group, Retezat National Park, phytocoenology.*

Alexandru Borza s-a născut la data de 21 mai 1887 în Alba Iulia, a fost botanist și preot catolic. Părinții săi, Ignat Borza și Valeria Broza, au avut o mare influență asupra dragostei pe care Alexandru Borza a manifestat-o pentru știință și pentru locurile natale. Nu de puține ori, marele naturalist, le mulțumește părinților săi pentru introducerea în studiul botanicii și teologiei deopotrivă, *"Binecuvântată fie amintirea bunilor mei părinți, care m-au trimis la această școală a vieții turistice nobile și curate!"* (Borza, 1987). Tatăl său a fost considerat cetățean de onoare al orașului său natal, Berchiș (județul Cluj), devenit ulterior Borzești în cinstea acestuia. Zeci de ani el a sprijinit activitatea culturală a satului și i-a ajutat pe copii să-și facă un rost în viață. În satul respectiv exista doar școală primară. Ignat Borza se îngrijea de copiii ce voiau să studieze în continuare și le asigura accesul la un liceu. Această inițiativă a fost preluată ulterior și de fiul său, Alexandru Borza. Pe parcursul studenției lui Alexandru, părinții acestuia s-au mutat la Turda, unde ulterior s-au și stabilit.

Dragostea pentru plante și-o manifestă încă de când era copil. Încă de dinainte de a merge la școală, Alexandru cunoștea soiurile principale de trandafiri. Mare parte a copilăriei și-a petrecut-o în grădiniile casei părintești, fascinat cu precădere de trandafiri, ca tatăl său. Îi și mulțumește postum tatălui său pentru introducerea în lumea parfumată a rozelor. Pe parcursul grădiniței și în școala primară se arată ca un copil timid, liniștit, chiar refuză la un moment dat apartenența la o grădiniță pe motiv că era o atmosferă agitată și gălăgioasă. În clasele a VII-a și a VIII-a, fiind încântat de pasiunea și

priceperea de care elevul Borza dădea dovadă, profesorul de biologie l-a însărcinat cu corecarea ierbarelor realizate de elevii claselor a V-a, având dreptul de a nota ierbarele, notele respective fiind luate în considerare la calculul mediei finale. După terminarea școlii primare, se înscrie la un liceu romano-catolic cu predare în limba maghiară, limbă pe care nu o stăpânea extrem de bine dar pe care și-o însușește cu ușurință în cele din urmă, Alexandru Borza remarcându-se ca polyglot (stăpânea mai multe limbi străine, de exemplu germana, franceza, latina, etc.). În 1904 a absolvit liceul, promovând examenul de bacalaureat cu cea mai mare notă din generația sa. Se înscrie la Seminarul Teologic din Budapesta pe care îl finalizează în anul 1908. Se înscrie la Facultatea de Științe din cadrul Universității din Budapesta, de unde își ia licența în anul 1911. În același an, se înscrie la doctorat tot în cadrul aceleiași universități. Teza de doctorat cu titlul "*Studii asupra genului Cerastium în spațiul carpatic și balcanic*", a fost elogios primită de savanții vremii, fiind însoțită de calificativul "*summa cum laude*". După finalizarea studiilor universitare, Alexandru Borza alege să-și dedice următorii ani pedagogiei. Devine profesor la Liceul de băieți din Blaj, unde se arată extrem de interesat de metode de predare. Alexandru Borza încearcă să implementeze metode pedagogice care să se focalizeze mai cu seamă pe alte capacități ale elevilor, în afara celor cognitive (Resmeriță & Tarnavschi, 1976).

Anii Primului Război Mondial îl aduc pe Alexandru Borza într-o conjunctură dificilă. Este nevoit în anul școlar 1914-1915 să-și suplinească colegii plecați pe front, investind foarte multă energie în acest sens. Când România intră în război, în 1916, profesorul Borza este mutat împreună cu familia într-un domiciliu forțat la Episcopia Oradea. Acest fapt nu-l împiedică totuși pe Alexandru Borza să-și continue munca de teren, fiindu-i permise deplasări pe distanțe destul de lungi pentru prelevarea materialului. Anul 1918, anul Unirii, îl aduce pe Alexandru Borza într-o impostază importantă pentru întreaga sa viață, ca deputat al Casinei din Blaj, semnează pentru unirea românilor, considerând acest moment "*cel mai important moment al vieții mele*." (Resmeriță & Tarnavschi, 1976). Devine în 1919 profesor de botanică la Universitatea din Cluj. Este de asemenea însărcinat și cu întemeierea Grădinii botanice din Cluj, pe care o finalizează în 1920. Aceasta este însă deschisă oficial publicului în 1925. În prezent Grădina Botanică din Cluj îi poartă numele.

Foarte adesea se vorbește despre călătoriile lui Alexandru Borza, ele nu au reprezentat simple obligații de serviciu, ele au reprezentat momente definitorii pentru omul și savantul Borza. Se pot enumera zeci dintre călătoriile sale, din patria noastră, din Belioara, Scărișoara, până pe meleaguri străine, Paris, Londra, Strasbourg, Lyon, Geneva și chiar până în Statele Unite ale

Americii(unde a fost singurul reprezentant român la *Congresul Internațional de Botanică din Ithaca, 1926*). În scrierile sale, știința se împletește extrem de frumos cu arta scrisului. Însemnările lui de călătorie sunt scrieri științifice conturate de exprimări extrem de sugestive pentru fiecare eveniment. Călătoriile pentru Alexandru Borza nu au însemnat doar documentare științifică, au însemnat în primul rând contemplarea a ceea ce lumea are ca și comoară, natura. Probabil călătoria în China rămâne cea mai importantă pentru marele nostru botanist. În 1957, pleacă într-o călătorie de 75 de zile pe meleaguri chinezești, la invitația Academiei de Științe a Republicii Populare Chineze. Acolo, a fost omagiat ca „*cel mai vechi cercetător european în viață al florei chineze*”, savanții chinezi cunoscând lucrarea sa din anul 1914, „*Plantae novae Limprichtinae in Ynnam collectae*”, lucrare ce are ca subiect studiul unor plante din China. În anul 2002 apare volumul „*Însemnările unui botanist român dintr-o călătorie în China*” de Alexandru Borza, îngrijit de către Veturia Țenchea și Maria Țenchea (Borza,1987; Borza, 2002).

Alexandru Borza este fondatorul geobotanicii în România. Încă de când era student se arată interesat de geobotanică. De atunci și până în ultimele momente ale vieții sale Borza a îmbrățișat cu dăruire geobotanica, care era, după Emil Pop, disciplina cea mai îndrăgită de marele naturalist Alexandru Borza. Le închină geobotanicii și studiilor fitocenologice, după cum spune chiar el, o viață de om. Publică în acest sens o mulțime de scrieri printre care și *Vegetația și flora Ardealului (1929)*, *Ghidul excursiei a 6-a fitogeografică internațională (1931)* și *Studii fitosociologice din Munții Retezat (1934)*, ultima lucrare constituie adevăratul act de naștere al geobotanicii românești (Resmeriță & Tarnavschi, 1976).

Totodată, Alexandru Borza este promotorul ocrotirii naturii la noi. Alexandru Borza a înțeles înaintea tuturor că există în țara noastră locuri ce trebuie protejate de acțiunile distructive ale omului. Intervine astfel încă din 1923 în vederea promulgării unei „*legi fundamentale de protecție a naturii*”. Legea a fost inițiată în 1927 și reactualizată în 1930, Borza declarând :“*Cea mai importantă realizare a mea legislativă a fost legea pentru protecția naturii.*” Este semnificativă în acest sens lupta pe care Alexandru Borza a dus-o pentru recunoașterea Munților Retezat ca și monument al naturii. Pentru Alexandru Borza, și acum pentru noi toți, Retezatul este „*un pământ sfânt pentru știință, în întregime sa un monument sacru al naturii*”. În 1935 se înființează Parcul Național Retezat, care și-a extins suprafețele, având în prezent 38.047 ha. Pentru Borza, Retezatul înseamnă una dintre mândriile României:“*Aici își va face educația patriotică și tinerimea: ea va sorbi din acești munți aerul de libertate, lăsat moștenire de craiul Decebal, și-și va umple sufletul de mândrie,*

cunoscând acest petic de pământ, unic în felul său, simbol al bogățiilor noastre naturale: Retezatul!”.(Borza et al., 1984).

În ciuda faptului că Alexandru Borza a fost și este considerat unul dintre marii oameni de știință ai României, în 1931 când a fost propus pentru apartenența la Academia Română de către colegii și prietenii săi Emil Racoviță și Ion Simionescu, jumătate plus unu dintre votanți s-au opus. A fost declarat membru al Academiei Române post-mortem, în 1990 (Lupu & Coroș, 2017).

Unul dintre cele mai grele momente din viața lui Borza a fost despărțirea de Cluj (1940). Nu a existat efectiv o acuzație prin care profesorul Borza să fie exilat, totuși simpatizanții regimului de atunci au găsit ideile marelui naturalist ca fiind probabil un impediment în realizarea anumitor acțiuni ale sistemului. Întreaga facultate s-a mutat la Timișoara Odată cu începerea bombardamentului, situația refugiului la Timișoara se agravează. În primăvara anului 1944 un bombardament care a distrus canalizarea dintr-o parte a orașului a determinat inundarea pivnițelor în care erau adăpostite ierbarele, cărțile și aparaturile pe care profesorul Borza le adusese de la Cluj. După evacuarea lăzilor cu materiale din pivnițe a urmat o muncă activă[timp de câteva săptămâni pentru uscarea și recondiționarea acestora (Resmeriță & Tarnavski, 1976).

Alexandru Borza a făcut parte din multe academii și societăți din țară și din străinătate. Cea mai importantă pentru el a fost apartenența la Astra (*Asociația pentru literatura română și cultura poporului român*), asociație prin intermediul căreia și-a popularizat multe dintre lucrări. Ne-a lăsat moștenire aproape 500 de lucrări, 7500 de pagini, cea mai cunoscută lucrare a sa fiind *“Dicționarul etnobotanic”* (1968), lucrare premiată de către Academia Română, în care sunt prezentate peste 11000 de denumiri populare românești ale unor plante, ce fac referire la 2095 de specii.

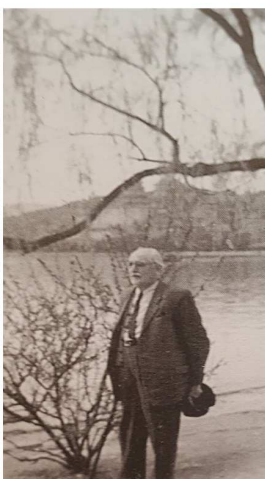
Alexandru Borza rămâne un savant activ până în ultimele momente ale vieții sale. Chiar cu o lună înainte de momentul final, participă la închiderea „*Consfățuirii naționale de geobotanică*”, unde la deschidere prezentase istoricul cercetărilor botanice din Munții Apuseni. S-a stins din viață la 3 septembrie 1971 în Cluj. Marele naturalist, Alexandru Borza, nu va pleca însă niciodată dintre noi. Va fi încă mulți ani călăuza generațiilor de botaniști români, va rămâne aproape de noi prin dragostea cu care a îmbrățișat botanica. Plantele, cu precădere florile, pentru Borza au fost *“un izvor nesecat de inspirație”*, au fost acelea care exprimă *“în forme și culori frumusețile naturii”*.

Un gând de-al marelui profesor, de pe vremea exilului, ilustrează, foarte subtil, în câteva cuvinte ceea ce a însemnat Alexandru Borza ca om și ca savant *“Șapte ani am herborizat cu pasiune tinerească și am făcut studii*

asupra vegetației, cu pricepere bătrânească. Am ascultat cântecul privighetorilor și mă încântam de seninătatea florilor, care nu știu ce-i răutatea omenească...”.

FIG. 1. Alexandru Borza la Râpa Roșie, timpul celei de-a doua Consfătuiri de geobotanică (Borza, 1987)

FIG. 2. Alexandru Borza în grădina Palatului de vară de la Beijing (Borza, 2002)

FIG. 3. Alexandru Borza vorbește despre grădinile botanice din China unui grup la Grădina botanică din Cluj, 1966 (Resmeriță & Tarnavschi, 1976)

FIG. 4. *Ruellia arcuata* Lingelsh. et Borza
în colecția de la Breslau(Wrocław) (Borza, 2002)

FIG. 5. *Geranium limprichtii* Lingelsh. et Borza
în colecția de la Breslau(Wrocław) (Borza, 2002)

FIG. 6. În Grdina Botanică - ultima fotografie cunoscută a profesorului Alexandru Borza, 1971 (Borza, 1987)

BIBLIOGRAFIE

- Borza Al. 2002, *Însemnările unui botanist român dintr-o călătorie în China*, Editura Anthropos, Timișoara, 106p;
- Borza Al. 1987, *Amintirile turistice ale unui naturalist*, Editura Sport-Turism, București, 209p;
- Borza Al., Conea I., Mehedinți S., Mihăilescu V., Munteanu-Murgoci Gh., Orghidan N., Popovici-Băznoșanu A., Simionescu I., Vîlsan G. 1984, *Din cartea frumuseților naturii*, Editura Sport-Turism, București;
- Borza Al. 1960, *Florile din grădina mea*, Editura Științifică, București, 82p;
- Lupu N., Coroș M.M. 2017, Contribuția biologului Alexandru Borza la dezvoltarea patrimoniului muzeului municipal "Ioan Raica" din Sebeș, Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, 473-489p;
- Resmeriță I., Tarnavski I.I. 1976, *Alexandru Borza-Biolog român ctitor al Grădinii botanice din Cluj*, Editura Litera, București, 160p.